

Марија М. ПЕЈИЋ

Универзитет у Крагујевцу

Филолошко-уметнички факултет

Катедра за италијанистику

marija.pejic.ceru@gmail.com

ДАНТЕОВА АСТРОПОЕТИКА – ПРОЕМИО „НОВОГ ЖИВОТА”

У време када Данте почиње да ствара своја дела у западном свету долази до јаке тежње да се знања о звездама наслеђена из антике измире с постулатима нове хришћанске доктрине: њихов фолклористички аспект бива потиснут готово у потпуности, а примењивањем рационалних метода „нове” науке астрологија постаје *regina scientiarum*, будући кадра да протумачи Божје промисли које до човека стижу путем звезда. Данте ће ова становишта ремоделовати према потребама властите поетике. Овај рад има за циљ да понуди општи увид у песникову младалачка астрономско-астролошка схватања и подробније представи начин на који он приступа процесу преобликовања поменутих елемената. Будући да до тога долази већ у његовом *Новом животићу*, посебна пажња биће посвећена првом поглављу овог дела. Пажљивом анализом нумерологије, датирања, хороскопа и сл, сагледаћемо на који начин се песник служи знањима о звездама надасве при грађењу ликова младог Дантеа и госпо Беатриче. Премда се у *Новом животићу* називу тек обриси песникове потоње космогонијске мисли из *Комедије* – где су небеса појмљена као израз савршенства Божје вештине која подарује форму материји, а звезде оруђе оплеменење врлином коју зраче путем светлости – испитивањем њихових функција у делу покушаћемо да представимо на који начин они постају својеврсни „темељ” текста, одређујући га како на формално-структурном, тако и на плану значења.

Кључне речи: Данте, звезде, астрономија, астрологија, *Нови животић*, нумерологија, зодијак

Усмереност древног човека на небеса, положај небесних тела, сунца и месеца, њихову кретњу, утицај и садејство, доводи до тога да наука о звездама постане неизоставни чинилац његове стварности. Од првих хронометријских и астрономских запажања примитивних заједница, преко сазнања месопотамских мислилаца о могућности посве прецизног предвиђања природних феномена (попут смене годишњих доба, помрачења сунца и месеца, кретња вода и сл), све до изучавања оних сложенијих, мистичнијих утицаја звезда, неопходних за изрицање „илузорних предсказања с подједнаком вероватноћом да се покажу као тачна и као погрешна” (Капасо, Табарон 1970: 5), наука о звездама ће напредовати и развијати се у корак с човечанством, те ће, напуштајући све више уске емпиријске оквири рудиментарне науке, закорачити у потенцијално, имагинарно, магијско и продрети у књижевноуметничку, односно религијско-доктринарну парадигму једне заједнице. Пронашавши нарочито плодно тле у класичном грчком свету, у питагорејској и платонистичкој школи, а надасве у стоичкој концепцији *pronoia*¹, астрономско-астролошка становишта бивају асимилована у западну научну свест, те по први пут посве структурирана у Птоломејевом делу *Тејрабиблос*,² одакле ће се потом лако пренети и у учену мисао Римског царства. Променом доминантног религијског модела, још увек млада

1 *Pronoia* (гр. *πρόνοια*) јесте божанско провиђење или судбина која управља светом и људима путем небеских тела. Више у: Дејвис 2024: 18.

2 *Тејрабиблос* (гр. *Τετραβιβλος*), астрономско-астролошки спис из II века н.е. познат је и као *Αἰοσηλεσμάστικα* (гр. *Ἀποτελεσματικά*) или, по латинском наслову, *Квадрипартицијум* (лат. *Quadripartitum*). Више у: Барнет, Гајслер Гринбаум (а с.) 2007: С. Burnett, D. Gieseler Greenbaum, *Culture and Cosmos: The Winding Courses of the Stars: Essays in Ancient Astrology*, vol. 11 n.1-2, *spring/summer-autumn/winter*, Bristol: Culture and Cosmos.

и не посве формирана хришћанска теолошка мисао, под утицајем класичне културе (надасве неоплатонизма и гностицизма), прихвата немогућност потпуног одбацивања и поништавања раније традиције, те приступа опсежном, свеобухватном процесу њеног ремоделовања, прилагођавајући тако и одређене космолошке аспекте антике новим религијским оквирима³. Оваква својеврсна христјанизација науке о звездама, нарочито захваљујући утицају нових становишта мислилаца с истока (Јамил Рагеп 2001: 56), током средњег века повратиће јој пређашњи статус, постављајући је готово у централну позицију хришћанске мисли, чиме уједно постаје и тема многих расправа у којима јасно бивају наглашене њене научне карактеристике, а одбачене оне које су сматране шарлатанством и чаробњаштвом⁴.

Стога, у доба зреле средњовековне мисли, када Данте почиње да ствара своја дела „нити један учени човек не сумња у утицај звезда на људски живот” (Капасо, Табарон 1970: 6), дапаче. Полемика о односу теологије и астрологије, коју почетком тринаестог века покрећу два велика филозофа вере, Тома Аквински и Алберт од Келна, а која у потоњим деценијама прераста у посве нову струју хришћанске филозофске мисли, исходовала је становиштима Роџера Бејкона⁵, којима се инсистира на снажном суделовању математике, теологије и астрологије (Бејкон 1964: 180-2). Неретко погрешно појмљеној, а тиме и осуђиваној као преварној и јеретичкој, науци о звездама се оваквом ревалоризацијом додељује комплексна функција – да разјасни и приближи сложену проблематику небеских пространстава црквеним оцима. Њен митолошко-фолклористички аспект бива готово посве потиснут⁶ инсистирањем на рационалним методама „нове” науке која сада пак поставља астрономско-астролошка сазнања у темељ свег знања, будући да само она воде разумевању кретања звезда и њихових утицаја. *Regina scientiarum* изучава природне појаве откривајући тако Творчеве промисли, које он човеку упућује путем звезда, и посве је у складу с библијским учењима према којима Бог позива звезде да осветле небески свод и разделе земаљско време на дане и године (Лили 2018: 41-2), док једна од њих, Витлејемска (Мт 2:1-9), отелотворење божанског провиђења, најављује Христов долазак и указује на пут ка њему. Уколико су звезде оруђе Господово, својеврсни посредници између Творца и људи, астрономија и астрологија постају једино оруђе човеково да с потрошног овоземаљског света покуша да досегне и протумачи Божје замисли.

Данте ће у својим делима умногоме следити овакве ставове бавећи се звезданом проблематиком, међутим, минуциозно и опрезно⁷. Ослањајући се превасходно на аристотеловско-птоло-

3 Овакво делимично прихватање астролошких принципа у западном свету потпуно је у супротности са статусом астрологије на Истоку, где бива општеприхваћена и изузетно цењена. Више о астрологији у источном свету и њеном каснијем утицају на Запад у: Педерсен 1993: О. Pedersen, *Early Physics and Astronomy*, Cambridge: Cambridge University Press; Јамил Рагеп 2001: F. Jamil Ragep, *Freeing Astronomy from Philosophy: An Aspect of Islamic Influence on Science*, in: *Osiris: Science in Theistic Contexts: Cognitive Dimensions vol. 16*, Chicago: The University of Chicago Press.

4 Више у: Брук, Ослер (et. al. ed.) 2001: J.H. Brooke, M. J. Osler, *Science in Theistic Contexts vol. 16*, Chicago: The University of Chicago Press.

5 Бејконово дело *Opus majus* из 1267. године не само да представља својеврсну суму средњовековне научне мисли, већ и реформу саме науке, будући да, трагом Аристотелових учења, инсистира на научним методама, доказу и експерименту. Више у: МекКласки 1998: S. C. McCluskey, *Astronomies and Cultures in Early Medieval Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.

6 Иако скрајнут у друг план, профани карактер астрологије не губи се у потпуности – знамења, обреди, зазивања, постају све више тема књижевности, музике и уметности (МекКласк 1998: 87).

7 Библиографија о Дантеовим становиштима је богата и обимна. Упућујемо само на оне радове који су непосредно утицали на стварање овог рада: Vasoli 1983: C. Vasoli, Dante e l'immagine enciclopedica del mondo nel «Convivio», in: *Imago mundi. La conoscenza scientifica nel pensiero bassomedievale. Atti del Convegno internazionale di studi*, Todi: Accademia Tudertina, 37-73; Chiavacci Leonardi (a. c.) 2008: A.M. Chiavacci Leonardi, *L'idea e l'immagine dell'universo nell'opera di Dante. Atti del Convegno internazionale di studi (Ravenna, 12 novembre 2005)*, Ravenna: Centro dantesco dei Frati minori; Stabile 2007: G. Stabile, *Dante e la filosofia della natura: percezioni, linguaggi, cosmologie*, Firenze: Sismel/

мејске⁸ космогонијске поставке, нимало стране хришћанској научној мисли, песник ће преузети одређене елементе класичне науке, подвргавајући их процесу властите християнизације, односно ремоделујући их према потребама властите поетике, те тако астрално и космичко постаје темељни елемент његових дела. Премда је у његовим младачким текстовима овај процес имплицитан и приметан тек у сегментима (*Нови животи/ Vita nova*), песник ће га доследно спроводити и усавршавати кроз своја научна дела (*Гозба/ Convivio*), све док га напослетку не оконча у *Комедији (Commedia)*, која умногоме представља свеобухватну и јединствену синтезу његових уверења.

Дакле, песник већ у *Новом животиу* – свом првом делу писаном на пучком језику, у форми прозиметрума, који представља „књигу његових сећања” – бива суочен с комплексним питањем звезда, увиђајући нужност усаглашавања класичних постулата с основним начелима хришћанства. Научне изворе за своје дело аутор проналази у Аристотеловим и Птоломејевим учењима,⁹ која средњовековни теолошки мислиоци умногоме прихватају, будући да нису у супротности с хришћанском мисли.¹⁰ Штавише, геоцентрични систем савршено одговара библијској слици света: кружне сфере постаће небеса којима управљају анђели и која се у сложеној путањи ротирају око непомичне Земље покренута Творчевом љубави која истовремено, у садејству с небесима, одређује и регулише све промене виталних циклуса на земљи.¹¹ Па ипак, иако класична учена мисао подједнако третира оба аспекта науке о звездама, како астрономски,¹² који се бави изучавањем међусобних утицаја небеских тела и њиховог дејства на земљу (Птоломеј 1985: 37), тако и астролошки усмерен на „изучавање природних особености својствених самим аспектима” и „следственим модификацијама материје” (Птоломеј 1985: 39), средњовековна теологија разматраће искључиво први, ограђујући се готово у потпуности од оног другог. Свако Дантеово експлицитно позивање на небеса у *Новом животиу*, стога, тицаће се примарно кретања планета и звезда, с основном функцијом хронологизације одређених сегмената текста у циљу прецизнијег описивања времена одвијања основних наративних токова, док сва астролошка тумачења која се тичу предвиђања будућих догађаја бивају имплицитна, те потиснута у други план, будући да, занемаривањем научног значаја предвиђања, она лако могу бити окарактерисана као магијска

Edizioni del Galluzzo; Azzari 2012: M. Azzari, *Natura e paesaggio nella «Divina Commedia»*, Firenze: Phasar; Boyde 1984: P. Boyde, *L'uomo nel cosmo. Filosofia della natura e poesia in Dante*, Bologna: Il Mulino.; Boyde, Russo (a c.) 1995: P. Boyde, V. Russo, *Dante e la scienza. Atti del Convegno internazionale di studi (Ravenna, 28-30 maggio 1993)*, Ravenna: Longo; Ledda (a c.) 2016: G. Ledda, *Le teologie di Dante. Atti del Convegno internazionale di studi (Ravenna, 9 novembre 2013)*, Ravenna: Centro dantesco dei Frati minori; Ledda (a c.) 2019: G. Ledda, *Dante poeta cristiano e la cultura religiosa medievale. Atti del Convegno internazionale di Studi Ravenna, 28 novembre 2015*, Ravenna: Centro dantesco dei Frati minori; Casalboni 2021: A. Casalboni, *Dante teologo e profeta della libertà*, Ravenna: Centro dantesco dei Frati minori; Ruschioni 2011: A. Ruschioni, *Dante e la poetica della luce*, Ravenna: Centro dantesco dei Frati minori.

8 VN 19, 5. Песник се позива на Птоломеја и у: *Conv.* II, III, 5; XIII, 25; *Conv.* XIII, 30; *Inf.* IV, 142; *Quaes.* 72, а сасвим извесно и у *Conv.* II, v, 16 (Гарфањини 1978: 261).

9 Неретко се током средњовековних теолошко-астролошких полемика прибегава Аристотеловим и Птоломејевим становиштима како би се потврдиле и/или оправдале властите хипотезе. Више у: Russo (a c.) 1995: P. Boyde, V. Russo, *Dante e la scienza. Atti del Convegno internazionale di studi (Ravenna, 28-30 maggio 1993)*, Ravenna: Longo; Ledda (a c.) 2016: G. Ledda (a c.) 2019: G. Ledda, *Dante poeta cristiano e la cultura religiosa medievale. Atti del Convegno internazionale di Studi Ravenna, 28 novembre 2015*, Ravenna: Centro dantesco dei Frati minori.

10 Више у: Гарфањини 1978: G.C. Garfagnini, *Cosmologie medievali*, Torino, Loescher; Лили 2018: W. Lilly, *Astrologia cristiana*, Lugano: Agorà & Company.

11 У астрологији је стога „концепт небеске величанствености понајбоље примењен”, Кун 1972: 32.

12 У Дантеово време термин *асірологија* користио се готово као синоним за *асірономију* (Капасо, Табарон 1970: 6). У раду пак настојаћемо да што доследније правимо дистинкцију између ових термина како би се избегле евентуалне забуне.

и окултна.¹³ Песник ће, дакле, на основу научних описа одређених небеских феномена и њиховог теолошког тумачења, проговарати о специфичном утицају на човеков овоземаљски живот. Довољно је погледати прилежније већ сам почетак *Новоџ животиа* како би се потврдила оваква становишта.

Будући да прво поглавље *Новоџ животиа* уједно фигурира и као својеврсни *proemio* читавом делу с примарном функцијом да представи основне теме и наративне токове радње, оно истовремено постаје изврстан пример начина на који аутор уводи астрономско-астролошку компоненту у свој текст, те како је потом надграђује и редефинише. У *incipit*-у (устаљеној средњовековној формули за отварање дела (Роси 1999: 5)), где метафору „књиге сећања” нужно поставља насупрот стварног, опипљивог књижевног дела које читаоци имају пред собом, песник ће имплицитно упутити публику и на средњовековну конотацију књиге, према којој је она сума узорних текстова на којима се заснива све знање (светих списа, филозофских и научних текстова и сл.), али уједно и симбол Божјег хармонично структурисаног света у малом понуђеном човеку на тумачење. Намера аутора да путем чврсто устројене структуре изнесе интелектуално-спиритуална становишта како би властитом искуству подарио дубље, трансцендентално значење (Роси 2009: 3), постаје евидентна када он, успоставивши намах везу између реалног и симболично-алегоричног, отвори нарацију, усмеравајући пажњу на небо и кретање звезда како би, путем две опширне перифразе, настале на основу тадашњих астрономско-астролошких чињеница, прецизно хронолошки одредио збивања из првог поглавља дела:

Девет се већ пута након мога рођења небо светлости вратило у готово исту тачку властитог врћења, кад се испред мојих очију по први пута појавила славна госпа мога духа, која је од многих била названа Беатриче, који и нису знали како се звала. (VN, 1.2)¹⁴

Узимајући као полазиште Птоломејева становишта о кружењу сунца око Земље, Данте нам говори како се приближава његов девети рођендан у трену када први пут опажа госпу Беатриче. Наизглед једноставна временска одредница, постаје, међутим, знатно комплекснија помнијим посматрањем. Пре свега, немогуће је занемарити чињеницу да аутор отвара текст бројем девет, а имајући у виду да се поменути број смешта у само средиште средњовековне алегорезе¹⁵, те да истовремено обезбеђује књижевном делу чврсто устројену рационалну структуру, као и отвореност према симболичном (научном, филозофском, теолошком, магијском, астролошком), његова функција у *Новом животиу* постаће изразито значајна.

Оваква истакнута позиција нумерологије у ученој мисли потиче из математичког тумачења космоса, где су хармонични односи између природних елемената из којих потиче сваки ентитет изражени бројчаним формулама,¹⁶ а уколико је број окарактерисан и додатном симболиком, којом се открива скривено значење, егзегеза текста постаје у потпуности заокружена (Маралди

13 Током средњовековља Бог бива појмљен као једини пророк, те се, стога, неретко, било која вештина која у себи подразумева најављивање, односно предвиђање будућих догађаја, сматрала окултном и магијском. Више о магијском и окултном у: Thorndike 2019: L. Thorndike, *A History of Magic and Experimental Science*, London: Obscure press.

14 Сви наводи *Новоџ животиа* на српском језику дати су у преводу Коље Мићевића (1996). „Nove fiate già appresso lo mio nascimento era tornato lo cielo della luce quasi a uno medesimo punto quanto a la sua propria girazione, quando alli miei occhi apparve prima la gloriosa donna della mia mente”.

15 Бројеве, који већ носе магијску и ритуалну валенцу у класичном добу, средњовековље ће ишчитати у хришћанском кључу, додељујући им тако фундаменталну, онтолошку вредност. Не само да ће бројеви утврдити спољашњу структуру дела, већ ће они примарно постати „симбол и знак космичког поретка” (Роси 1999: 6).

16 „Уколико број прати и још неким математичким симболизмом попут музике, геометрије, астрономије/ астрологије, егзегетски поступак који има за циљ да открије дубинско значење речи/текста, а тиме и уметничког дела, могао би се сматрати завршеним и нарочито продуктивним” (Маралди 2015: 30).

2015: 30). Тако, захваљујући *шишичним* (Курцијус 1971: 569) бројевима – а надасве броју девет – и њиховој устаљеној фреквентности у тексту, *Нови животи* постаје идеални пример бројчаног устројства,¹⁷ који одражава „чудесну хармонију Дантеових нумеричких композиција” (Курцијус 1971: 569)¹⁸. Број девет представља *најшишичнији* број и окарактерисан је снажном симболичном вредношћу – деветка бива појмљена као христолошки број уколико представља Свето тројство помножено самим собом, девет је небеских сфера и девет анђеоских хорова, а деветка, у параномастичној функцији, кроз придев *нови* (ит. *nove/nova*; срп. *девети/нови*), означава песниково младо (*ново*) доба (*ново* уколико оплемењено и продуховљено љубављу и *ново* услед нових поетских тенденција у песниковим делима).

Данте, дакако, не износи деветку у њеној пуној симболичној вредности на почетку дела, већ је поступно гради на класичним основама, надграђујући је и уобличавајући, док напослетку не буде у потпуности поистовећена с господом Беатриче. Уколико се детаљније анализирају епизоде конструисане око броја девет¹⁹ – било да се јавља као основни или редни број или пак бива поименичен – приметно је да готово све имају јасну хронолошку природу – описују, на мање или више симболичан начин, и прецизније темпорално одређују догађаје из песниковог (или госпоиног) живота, што читаоцу омогућава да донекле редоследно прати дешавања у тексту, почев од Дантеовог рођења, преко оног Беатричиног и сл. Међутим, нарочито значајним показаће се случајеви када аутор овакву епизоду повеже са астрономско-астролошким подацима, будући да деветка тада постаје двовалентна: научни појмови „оправдаће” песникове наводе, историзујући их, чиме ће уједно валоризовати и додатно нагласити њихову симболичну, христолошку вредност. Ово нас враћа на горепоменућу епизоду с почетка дела где број девет, прожет астрономско-астролошким садржајима, прецизно одређује годину песниковог рођења: сунце је већ готово девет пута окружило Земљу од песниковог рођења, односно ближи се његов девети рођендан и тренутак првог сусрета с господом. Већ у наредној реченици аутор ће, путем још једне астрономске перифразе, одредити и Беатричин датум рођења:

Већ је толико била у овоме животу да се њено звездано небо покренуло према Истоку за дванаести део једног степена, тако да ми се појавила готово на почетку своје девете године, а ја је видех готово на крају своје девете, VN, 2.3²⁰.

Изнова полазећи од астрономских података, овога пута о Земљиној прецесији, песник открива да је у трену њиховог првог сусрета госпа закорачила у своју девету годину, а поновним инсистирањем на датирању властитог рођења сместиће обоје под окриље броја девет,²¹ чиме по

17 О нумеричком устројству *Новог животоа* у: Gorni 1990: G. Gorni, *Lettera come numero. L'ordine delle cose in Dante*, Bologna: Mulino; Hardt 2014: M. Hardt, *I numeri nella «Divina Commedia»*, Roma: Salerno и сл.

18 То савршено космичко устројство огледа се у песниковом делу у кружењима небеса која се враћају у своје почетне тачке или годишњицама окарактерисаним сличним астролошким околностима, израженим у правилним нумеричким деветоструким циклусима или пак троструким интервалима најчешће помноженим самим собом (Курцијус 1971: 570).

19 У *Новом животи* број девет јавиће се чак у четрнаест епизода: VN 1, 2; VN 1, 3; VN 1, 12; VN 1, 13; VN 1, 19; VN 2, 11; VN 5, 16; VN 14, 1; VN 14, 2; VN 19, 3; VN 19, 4; VN 19, 5; VN 19, 6; VN 28, 1.

20 „Ella era già in questa vita già stata tanto, che nel suo tempo lo Cielo Stellato era mosso verso la parte d'oriente delle dodici parti l'una d'un grado, sì che quasi dal principio del suo anno nono apparve a me, ed io la vidi quasi dalla fine del mio nono”.

21 Овај број одредиће тако и годишњицу њиховог сусрета, будући да ће песник изнова видети госпу тачно девет година од сусрета описаног на почетку књиге: „Након што је прошло тачно толико дана да се напунило девет година од горе описаног појављивања те преплемените, последњег од тих дана догодило се да се та чудесна госпа опет појави преда мном, обучена у најлепљу боју, између две племените госпе, које су биле старије од ње”, VN, 1, 12. // „Poi che furono passati tanti die, che appunto erano compiuti li nove anni appresso l'apparimento soprascritto di questa

први пут у делу алудира на позитиван исход њиховог првог сусрета.²² Премда експлицитно није наведен тачан датум сусрета, на основу астрономских података и датума песниковог рођења могуће је закључити да до њега долази отприлике у периоду између половине маја и половине јуна 1274. године,²³ те, уколико се крене трагом песника и пажња усмери на астрономско-астролошки аспект неба (да се налазимо у тренутку непосредно пред песников рођендан²⁴), открива се да управо у том периоду касног пролећа (по традицији изразито прикладног доба за заљубљивање (Д’Онофрио 2006: 24)) Сунце пролази кроз сазвежђе Близанаца који су, прикладно, и песников хороскопски знак,²⁵ чиме Данте додаје нови слој симболике свом тексту. Будући да је, према средњовековним астрономским теоријама,²⁶ Сунце најплеменитија планета, с обзиром да представља извор живота и управља животним циклусима, те је кадро да у жива бића утисне врлину коју им саопштава Творац,²⁷ евидентно је да његов утицај на небу у тренутку рађања песника и његовом сусрету с господом добија јасан позитиван симболизам. Штавише, позитиван исход сусрета песник ће додатно потврдити алузијом на хороскопски знак Близанаца, који, према класичним и средњовековним астролошким теоријама,²⁸ подарује рођенима под његовим звездама комуникативност, склоност према учењу и мудрости, марљивост, а надасве разум – највећи божји дар неопходан за добро исходиште сваког делања. Текст на овај начин бива употпуњен још једним нивоом симболичног – поред знања из астрономије, умногоме комплементарног с оним теолошким, сада ће и астрологија послужити као гарант предодређености и повољности будућих догађаја – а сагласје науке, вештине, нових и старих веровања, додатно потврђено. То постаје нарочито изражено уколико се, следећи једну од струја тумачења Дантеовог прозиметрума,²⁹ базирану, изнова, на астрономско-астрошком предлошку у тексту, те потврђену

---

gentilissima, ne l’ultimo di questi die avvenne che questa mirabile donna apparve a me vestita di colore bianchissimo, in mezzo a due gentili donne, le quali erano di più lunga etade”.

- 22 Иако Данте експлицитно проговара о симболици броја девет тек знатно касније у тексту, у XIX поглављу, требало би имати у виду да његовој ондашњој публици симболика овог броја није нимало страна (Gorni 1990: 51).
- 23 Детаљније у: Padoan 1975: G. Padoan, *Introduzione a Dante*, Firenze: Sansoni; Malato 1999: E. Malato, *Dante*, Roma: Salerno и сл.
- 24 Више у: Kay 1989: R. KAY, Il giorno della nascita di Dante e la dipartita di Beatrice, in: (C. Alessio, G.C. Hollander) *Studi americani su Dante*, Milano: Angeli, 243-265; Kay 1994: R. KAY, *Dante’s christian astrology*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press и др.
- 25 О свом хороскопском знаку Данте експлицитно проговара у две епизоде *Комеџије* – инвоцирајући Аполона на почетку *Раја* (I, 13-15), али и звезде под којима је рођен, не би ли га обдариле неопходним врлинама за скори сусрет с блаженим душама (*Par.* XXII, 110-111).
- 26 Више о Сунцу у: Kay 1994: R. KAY, *Dante’s christian astrology*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press; Stabile 2007: G. Stabile, Sole. Temi di simbologia in Dante, in *id.*: *Dante e la filosofia della natura: percezioni, linguaggi, cosmologie*, Firenze: Sismel/Edizioni del Galluzzo, 329-341.
- 27 „Onde vedemo lo sole che, discendendo lo raggio suo qua giù, reduce le cose a sua similitudine di lume, quanto esse per loro disposizione possono da la [sua] virtude lume ricevere”, *Conv.* III.xiv, 3.
- 28 Средњовековни мислиоци сматрали су да се у констелацији Близанаца налазе и планете Сатурн и Меркур, које рођене у овом знаку дарују великим интелектуалним склоностима, а уколико се томе придода и стара астролошка пракса, увелико присутна у Дантеово доба, да се сваком месецу, а тиме и сваком хороскопском знаку, припише древно божанство, те да Близанцима стога влада Аполон, заштитник поезије и уметности, постаје евидентно да се песник служи астролошким чињеницама, изведеним, дакако, из специфичних астрономских феномена, како би самом себи доделио одређене интелектуалне и поетске бравуре, потврђујући их потом у својим текстовима. Песник ће на више места у *Комеџији* мање или више експлицитно указати на припадност знаку Близанаца (*Par.* I, 13-15), или ће пак то учинити инвоцирањем Аполона (*Par.* XXII, 110-111). Ваљало би, међутим, имати на уму да он тада не зазива више древно божанство сунца, већ посве нову, христијанизовану фигуру, која је у потпуности уклопљена у чврсту средњовековну структуру поеме и посве је у складу с религиозном поетиком *Комеџије*.
- 29 Пре свега, мисли се на другачију интерпретацију термина *quasi* (VN, 1, 3). Детаљније о овој теми у: Maraldi 2015: E. Maraldi, *Le stelle di Beatrice, astronomia e astrologia nella „Vita nova”*, Bologna: AMSB.

вантекстуалним елементима,³⁰ прихвати хипотеза да је и Беатриче рођена у знаку Близанаца. Положаји њихових звезда, које донекле одређују и њихове особености и „судбину”,³¹ нашли би се тиме прикладно у апсолутном сагласју (последично и њихови рођендани, годишњице сусрета, зодијак и сл.), чиме би паралелизам између госпоиног и песниковог лика био у потпуности заокружен.

Дакле, када се астрономско-астролошки појмови доведу у везу с бројем девет, с циљем да се временски одреди неки догађај, као што је то случај у овој епизоди (али и другим епизодама окарактерисаним појавом деветке), они не само да ће валоризовати описани садржај, већ ће га и историзовати (Маралди 2015: 43). Прецизно хронолошко одређивање епизоде свакако није једина ауторова намера – исказујући перифрастично датум властитог рођења сужећи се притом астрономским подацима, он пре свега жели да интензивира веродостојност епизоде, односно да је представи као да се одиста догодила, па звезде тако постају сведоци и гаранتي истинитости одређених догађаја. Полазећи од специфичног астрономског феномена (општеприхваћеног у научно-теолошкој свести средњовековља), описујући тачне положаје звезда и планета, њихове кретње и садејства, увераваће читаоца да је управо таква небеска конфигурација одговорна за специфично збивање на земљи у датом, јасно дефинисаном тренутку, јер околности на небу никада нису потпуно исте, ма колико сличним се чиниле (Бол, Безолд 2011: 84-103). Астрономски чиниоци и нумерологија наћи ће се тако у реципрочној вези: први ће потврдити истинитост текста, док ће број девет постати носилац алегорезе, чија веродостојност изнова бива поткрепљена специфичном небеском констелацијом, доказујући тако да „профано сколастичко знање и *doctrina sacra* нису одељени једно од другог” (Курцијус 1971: 576).

Уколико се пак подробније сагледају епизоде с бројем девет у основи, постаје приметно да ће оне бити превасходно везане за госпу Беатриче³², као и да ће њихова симболична вредност расти у градијацијском климаксу сваким новим појављивањем, све док се на послетку госпа у потпуности не изједначи с њим. Полазећи од устаљених слика госпе у концепцији *amor cortese* (ит. *дворска љубав*), где се прати ефекат њеног деловања на заљубљеног,³³ прогресивним придодавањем све већег броја трансценденталних врлина, Беатриче, приближно од половине дела,

30 Између осталих, о томе ће говорити и Бокачо у својерсној Дантеовој биографији *Мали шракићаш у славу Дантеа* (*Trattatello in laude di Dante*). Више у: Carrai 2014: S. Carrai, La «Vita Nova» nel «Trattatello in laude di Dante», in: (а с. E. Pasquini) «*Lecture classensi*» XLII, Ravenna: Longo Angelo, 41-77, 105-117.

31 Као што је напоменуто, у *Новом живојшу* Данте о овом аспекту звезда проговара само имплицитно, разрађујући знатно детаљније симболичке вредности броја девет, проблематику датирања и календара. Теорију према којој су звезде својерсни канал путем којег до човека стижу Божје замисли и предиспозиције које је врховни Творац доделио свакоме човеку песник поступно разрађује све док је у потпуности не заокружи тек у *Комедији*, тачније у *Рају*: звезде ће откривати човеку оно што му је наменило божанско провиђење, али човек – једини дариван разумом, а тиме и слободном вољом и избором – сам одлучује хоће ли се или не повиновати „записаном”, уз непрестано подсећање да може бити потпуно срећан само уколико испуни улогу коју му је Творац одредио (*Par.* VIII, 97-123). Звезде ће тако постати водиље које указују човеку пут којим би могао доћи до остварења своје судбине и среће, развијајући слободном вољом оне карактеристике које су му предодређене. Питање слободне воље и избора широко је обрађена тема. Више у: Girardi 2001: E.N. Girardi, Al centro del «Purgatorio»: il tema del libero arbitrio, in: (а с. A. Ghisalberti) *Il pensiero filosofico e teologico di Dante Alighieri*, Milano: Vita & Pensiero, 21-38; Malato 2005: E. Malato, «Sì come cieco va dietro a sua guida / per non smarrirsi [...]». Lettura del canto XVI del «Purgatorio», in: id. *Studi su Dante*, 216-257 и сл.

32 Оквирно говорећи, највећи број ових епизода налази се у првом делу *Новог живојша*, односно пре смрти госпе Беатриче: VN 1, 2; VN 1, 3, 2; VN 1, 12; VN 1, 2; VN 1, 13; VN 1, 19; VN 2, 11; VN 14, 2; VN 19, 3; VN 19, 4; VN 19, 5; VN 19, 6; VN 28, 1.

33 У поетици *дворске љубави* не само да се прате утицаји госпе на заљубљеног, већ се он нада и одређеној врсти „надокнаде” за своја осећања (примерице у виду госпоиног поздрава који уједно доноси спасење). У *слашком новом стићу* љубав постаје циљ сама себи а заљубљени задовољење проналази у непрестаној похвали вољене госпе. Више у: Pirovano (а с.) 2012: D. Pirovano, *Poeti del Dolce stil novo*, Roma: Salerno.

бива представљена у стилновистичком маниру као *ḡosċa-чудо* (*donna-miracolo*) или *ḡosċa-анђео* (*donna-angelo*)³⁴ – готово метафизичко биће које својом узвишеношћу оплемењује дух оних који се у њу заљубе, доносећи им спасење, и које, подразумевајући у себи благодет прочишћења, уједно представља спону између земаљске и небеске љубави – док након смрти не буде у потпуности мистификована. Објашњавајући разлоге због којих није кадар да говори о госпоиној смрти,³⁵ Данте ће се осврнути, међутим, по први пут експлицитно, на симболику броја девет,³⁶ појашњавајући због чега је он госпин „пријатељ”, износећи уједно и његово детаљно нумеролошко тумачење. Песник двоструко образлаже одабир броја девет: први разлог је астрономско-астролошки, јер је „према Птоломеју и хришћанској истини девет број неба која се крећу”, а уколико се следе „углавном прихваћена астролошка мишљења та речена неба дејствују овде доле зависно од заједничких положаја”, те јој је стога број девет пријатељски настројен „како би се схватило да је у тренутку њеног рођења свих девет неба било у савршеном узајамном односу”³⁷. Други разлог је следствено теолошки:

„[...] али пажљивије размишљајући, и следећи непобитну истину, тај број је била она сама; тек због поређења кажем, и то разумем овако: број три је корен броја девет, јер без било којег другог броја сам од себе даје девет, као што видимо да очигледно три пута три чини девет. Дакле, ако је три сам по себи чинитељ девет, и ако је три сам по себи чинитељ чуда, што значи Оца и Сина и светога Духа, који су три и један, та госпа је праћена бројем девет, како би се схватило да је она била једно девет, што значи једно чудо, чији је корен, мислим тог чуда, једино у чудесном Тројству, VN 19, 6³⁸.

34 Више о фигури госпе у *слаћком новом стиљу* у: Pirovano (a. c.) 2012: D. Pirovano, *Poeti del Dolce stil novo*, Roma: Salerno; Pirovano (a. c.) 2015: D. Pirovano, *Il Dolce Stil Novo*, Roma: Salerno Editrice и сл.

35 „И премда би сад било оправдано говорити о њеном одласку од нас, то није моја намера, из три разлога: прво, то није моја тренутна тема, погледамо ли увод који претходи овој књижици; друго, чак и кад би то била моја тема, мој језик не би био у стању да говори о томе онако како би одговарало; треће, чак и да могу обе ствари, није долично да пишем о томе, зато што бих, пишући, морао хвалити самога себе, а то је ствар због које треба кудити онога који тако чини; зато то остављам неком другом приповедатељу”, VN 19, 2. // „E avvegna che forse piacerebbe a presente trattare alquanto de la sua partita da noi, non è lo mio intendimento di trattarne qui per tre ragioni: la prima è che ciò non è del presente proposito, se volemo guardare nel proemio che precede questo libello; la seconda si è che, posto che fosse del presente proposito, ancora non sarebbe sufficiente la mia lingua a trattare, come si converrebbe, di ciò; la terza si è che, posto che fosse l'uno e l'altro, non è convenevole a me trattare di ciò, per quello che, trattando, converrebbe essere me laudatore di me medesimo, la quale cosa è al postutto biasimevole a chi lo fae: e però lascio cotale trattato ad altro chiosatore”.

36 „Међутим, пошто се број девет на више места појавио у неким претходним редовима, што значи да то можда није без разлога, и пошто је, приликом њеног одласка, тај број заузимао значајно место, чини ми се оправданим да овде кажем нешто о томе, јер то одговара теми. Зато ћу најпре казати какво је место имао тај број у њеном одласку, а затим ћу дати неколико разлога због којих јој је био толико наклоњен”, VN 19, 2. // „Tuttavia, però che molte volte lo numero del nove ha preso luogo tra le parole dinanzi, onde pare che sia non senza ragione, e ne la sua partita cotale numero pare che avesse molto luogo, convènesi di dire quindi alcuna cosa, acciò che pare al proposito convenirsi. Onde prima dicerò come ebbe luogo ne la sua partita, e poi n'assegnerò alcuna ragione, per che questo numero fue a lei cotanto amico”.

37 „Навешћу један разлог зашто јој је тај број био толико наклоњен: по Птоломеју и хришћанској истини, девет је број неба која се крећу, али ако следимо углавном прихваћено астролошко мишљење, та речена неба дејствују овде доле зависно од заједничких положаја, тај број јој је био наклоњен како би се схватило да је у тренутку њеног рођења свих девет неба било у савршеном узајамном односу”, VN 19, 5. // „Perché questo numero fosse in tanto amico di lei, questa potrebbe essere una ragione: con ciò sia cosa che, secondo Tolomeo e secondo la cristiana veritate, nove siano li cieli che si muovono, e secondo comune opinione astrologa, li detti cieli adoperino qua giuso secondo la loro abitudine insieme, questo numero fue amico di lei per dare ad intendere che ne la sua generazione tutti e nove li mobili cieli perfettissimamente s'aveano insieme”.

38 „[...] ma più sottilmente pensando, e secondo la infallibile veritate, questo numero fue ella medesima; per similitudine dico, e ciò intendo così. Lo numero del tre è la radice del nove, però che senza numero altro alcuno, per se medesimo fa

Песников одабир броја девет заснива се, дакле, на премиси да је он истовремено астрономско-астролошки и хришћански, али је он ипак превасходно астрономско-астролошки, па тек онда хришћански: девет је пре свега број небеских сфера, па тек онда анђеоских хорова, као што је девет примарно „збир звезданих сфера и првог покретног неба па тек онда Светог тројства” (Маралди 2015: 48) и сл. Наука о звездама тако изнова постаје основа и потка, „прикладно рационална и уједно племенита и савршена” (Капела 2003: 507-9) да најави, а потом и на себе прими симболичне вредности хришћанске доктрине. Аристотелова и Птолемејева учења сада ће потврдити „непобитна хришћанска истина” (VN 19, 6) – елементи класичне и средњовековне парадигме, световног и профаног, научног и литургијског стопиће се у функционалну целину унутар јединственог новог религиозног поретка, а таква синергија довешће до стварања специфичне, готово митизоване слике госпе Беатриче.

Међутим, као што ће наука о звездама прецизно датирати важне догађаје у тексту и послужити као јамац да су се они одиста збили, на исти начин ће посведочити да је и Беатриче стварна, опипљива госпа, а не само неухватљиво трансцендентално сновиђење. Настављајући процес започет у *Новом живојшћу*, додајући госпоиној фигури нове слојеве теолошке симболике, када о њој буде говорио у *Комедији* она ће бити *Божја хвала*, отелотворење хришћанске љубави, вере, теолошке мисли, божанске милости, која једина може извести човека на пут спасења.³⁹ Сходно томе, Данте не преза да је конкретизује – она ће говорити, расуђивати, одлучивати, убеђивати, објашњавати комплексне теолошке концепте и приближавати их путнику, смејаће се, љутити – јер је она стварна онолико колико и вредности с којима се поистовећује: она је мудрост, милост, истина – теологија. У *Новом живојшћу*, нарочито у почетку, она је неухватљива и нема, више скица изронила из песниковог сећања него конкретна госпа (Валоне 1970-8: 9), „приказање и визија” (Скорано 2007: 19), она је „чудо” које изазива реакције земних људи, али које само по себи умногоме не дела, а одређена је примарно стилновистичким, па тек онда хришћанским начелима. Астрономско-астролошки наводи, стога, придобиће још једну функцију, односно учиниће госпу реалнијом и опипљивијом, враћајући је у њен стварни земаљски контекст – родиће се под врло прецизном звезданом констелацијом, која ће јој подарити јединствене карактеристике личности, имаће свој хороскопски знак – док ће, захваљујући врлини коју јој дарују звезде, Беатриче уједно постати стварнија и одређенија, а да притом не губи своју хришћанску симболику која, штавише, бива додатно наглашена. У свом оностраном животу госпа ће постати идеално небеско створење у којем се сажима сва комплексност божанске промисли, те ће стога изнова попримити и неке од својих земаљских особености (Бертолучи Пицорусо 2012: 3-23), док је у *Новом живојшћу* она још увек недоречена, готово савршена, као што је то и број који јој је толико наклоњен.⁴⁰ Песник ће стога отпочети процес својеврсне христијанизације науке о звездама – астрономско-астролошки елементи текста постаће валоризовани само уколико су подређени вишој истанци, Творцу и узроку свег створеног. Он ће их мењати и дорађивати док у потпуности не придобију двоструку функцију у тексту: с једне стране да подаре објективност стилновистичкој тематици временско-просторним одредницама, али и сугестивност, с друге,

---

nove, sì come vedemo manifestamente che tre via tre fa nove. Dunque se lo tre è fattore per sè medesimo del nove, e lo fattore per sè medesimo de li miracoli è tre, cioè Padre e Figlio e Spirito Santo, li quali sono tre e uno, questa donna fue accompagnata da questo numero del nove a dare ad intendere ch'ella era uno nove, cioè uno miracolo, la cui radice, cioè del miracolo, è solamente la mirabile Trinitade”.

39 Она ће дословно одвести Дантеа путника снагом погледа до самог Бога. Више о фигури Беатриче у: Desideri 2016: M. Desideri, *Dante e le "donne d'amore"*, Roma: Società Editrice Dante Alighieri; Pazzaglia 1998: M. Pazzaglia, *Il mito di Beatrice*, Bologna: Pàtron; Picchio Simonelli (a c.) 1990: M. Picchio Simonelli, *Beatrice nell'opera di Dante e nella memoria europea, 1290-1990: atti del Convegno internazionale, 10-14 dicembre 1990*. Firenze: Cadmo; D'Andria 1979: M. D'Andria, *Beatrice simbolo della poesia con Dante dalla terra a Dio*. Roma: Edizioni dell'Ateneo & Bizzarri и сл.

40 „Савршеним” Данте сматра бој десет, VN 19, 4.

неопходну за „уздицање опипљиве Беатриче цикличним подређивањем њене стварности утицајима специфичног сазвежђа чиме ће се фигура госпе уједно и митизовати” (Маралди 2015: 151). Стога ће песник, кроз спој епизода, у којима астрономски предложак експлицитно одређује временско-просторни план дела и оних где се тек имплицитно позива на астролошка тумачења, непрестано надграђивати госпин лик, стварајући тако од својеврсног младог „чуда” и анђела, племенитог спасиоца и вођу кроз рајска пространства, савршеног према овоземаљским и оноземаљским аршинима.

ИЗВОРИ

- Алигијери 1943: D. Aligijeri, *Pakao*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Алигијери 1960: D. Alighieri, *Questio de Aqua et Terra*, in: (a c. E. Pistelli) *Le Opere di Dante vol. 1*, Firenze: Società Dantesca Italiana.
- Алигијери 1960а: D. Aligijeri, *Raj*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Алигијери 1961: D. Aligijeri, *Čistilište*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Алигијери 1980: D. Alighieri, *Convivio* (a c. P. Cudini), Milano: Garzanti.
- Алигијери 1999: D. Alighieri, *Vita nova* (a c. L. Carlo Rossi), Milano: Mondadori.
- Алигијери 2003: D. Alighieri, *La Divina commedia*, Milano: BUR.
- Алигијери 2006: D. Aligijeri, *Novi život*, Beograd: Rad.

ЛИТЕРАТУРА

- Бејкон 1964: R. Bacon, *Opus Majus*, Frankfurt: Minerva.
- Бертолучи Пицорусо 2012: V. Bertolucci Pizzorusso, «Vita Nova» nella cronologia dantesca. Nuove considerazioni, in: (a c. F. Benozzo et al.) *Culture, livelli di cultura e ambienti nel Medioevo occidentale*. Roma: Aracne, 1–23.
- Бокачо 1995: G. Boccaccio, *Trattatello in laude di Dante*, Milano: Garzanti.
- Бол, Безолд 2011: F. Boll, C. Bezold, *Le stelle. Credenza e interpretazione*, Torino: Bollati Boringhieri.
- Валоне 1970-78: A. Vallone, Beatrice, in: *Enciclopedia dantesca*, Roma: Istituto della Enciclopedia italiana.
- Дејвис 2024: C. E. Davis, *Pronoia: The Stoic Providence*, London: Austin Macauley Publishers.
- Д’Онофрио 2006: M. D’Onofrio, *Primavera e nobiltà. La figura di Maggio nel Medioevo*, Roma: Gangemi.
- Гарфањини 1978: G.C. Garfagnini, *Cosmologie medievali*, Torino, Loescher.
- Гарфањини 1978а: G.C. Garfagnini, Il XIII secolo: il cosmo aristotelico, in: id, *Cosmologie medievali*, Torino, Loescher, 201–316.
- Јамил Рареџ 2001: F. Jamil Ragep, Freeing Astronomy from Philosophy: An Aspect of Islamic Influence on Science, in: *Osiris: Science in Theistic Contexts: Cognitive Dimensions vol. 16*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Капасо, Табарон 1970-78: I. Capasso, G. Tabarron, Astrologia, in: *Enciclopedia dantesca*, Roma: Istituto della Enciclopedia italiana.
- Капела 2003: M. Capella, *De Nuptiis Philologiae et Mercurii*, Milano: Bompiani.
- Караџић, Даничић (прев.) 1974: Vuk Stefanović Karadžić, *Ђура Даничић, Библија, свето писмо старог и новог завета*, Beograd: Biblijsko društvo.
- Кун 1972: T.S. Kuhn, *La rivoluzione copernicana. L’astronomia planetaria nello sviluppo del pensiero occidentale*, Torino: Einaudi.
- Курџијус 1971: E. R. Curtius, *Evropska književnost i latinsko srednjovjekovlje*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Лили 2018: W. Lilly, *Astrologia cristiana*, Lugano: Agorà & Company.
- Маралди 2015: E. Maraldi, *Le stelle di Beatrice, astronomia e astrologia nella „Vita nova”*, Bologna: AMSB.
- МекКласки 1998: S. C. McCluskey, *Astronomies and Cultures in Early Medieval Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Педерсен 1993: O. Pedersaen, *Early Physics and Astronomy*, Cambridge: Cambridge University Press.
Птоломеј 1985: C. Tolomeo, *Le previsioni astrologiche. Tetrabiblos*, Roma: Fondazione Lorenzo Valla.
Скорано 2007: L. Scorrano, Beatrice, in: *Quaderni d'italianistica vol. XXVIII, n. 2*, Chicago: Iter, 5–30.

DANTE'S ASTROPOETICS – PROEMIO OF VITA NOVA

Summary

In the period when Dante begins to create his works, there is a strong desire in the western world to reconcile the ancient knowledge of the stars with the tenets of the new Christian doctrine. Its folkloric aspect is almost suppressed and, by applying rational methods of the „new” science, astrology becomes the *regina scientiarum*, capable of interpreting divine providence that reaches humanity through the stars. However, Dante will reshaping these positions according to the needs of his poetic vision. This work aims to provide a general insight into the poet's youthful astronomical and astrological understandings and to present in more detail how he approaches the process of reshaping these elements. Since this occurs already in his *Vita Nova*, special attention will be devoted to the first chapter of this work. Through a careful analysis of numerology, dating, and horoscopes we will explore how the poet uses knowledge of the stars primarily in building the characters of young Dante and Beatrice. Although in *Vita Nova* emerge only the outline of the poet's later cosmological thought from the *Comedy* – where the heavens are understood as expressions of divine perfection that bestows form upon matter and the stars as instruments enriched by the virtue they radiate through light – by examining their functions in the work, we will attempt to show how they become a foundation of the text, determining it formally, structurally and in terms of meaning.

Keywords: Dante, stars, astronomy, astrology, *Vita Nuova*, numerology, zodiac

Marija M. Pejić